

Człowiek z niepełnosprawnością
w przestrzeni społecznej

Tom 11 serii:
PROBLEMY EDUKACJI, REHABILITACJI I SOCJALIZACJI
OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Człowiek z niepełnosprawnością w przestrzeni społecznej

pod redakcją naukową
Zenona Gajdzicy

impuls

Kraków 2009

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009

Rada Naukowa Serii:

*Józef Binnebesel, Jacek Błeszyński, Teresa Borowska, Maria Chodkowska,
Władysław Dykcik, Petr Franiok, Mieczysław Gulda, Ladislav Horňák,
Aniela Korzon, Jadwiga Kuczyńska-Kwapisz, Andrzej Radzewicz-Winnicki,
Edward Saulicz, Adam Stankowski, Wiesław Theiss, Janina Wyczesany*

Rada Redakcyjna Serii:

Zenon Gajdzica, Anna Klinik, Jerzy Rottermund

Recenzent:

dr hab. Teresa Żółkowska, prof. US

Redakcja merytoryczna:

Zenon Gajdzica

Korekta:

Aleksandra Jastrzębska

Projekt okładki:

© Joanna Brzeska-Klinik

Publikacja dofinansowana przez
Wyższą Szkołę „Humanitas” w Sosnowcu

ISBN 978-83-7308-492-6

ISBN 978-83-7587-227-9

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5
tel. (12) 422-41-80, fax (12) 422-59-47
www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl
Wydanie I, Kraków 2009

Spis treści

Wprowadzenie (<i>Zenon Gajdzica</i>)	9
Introduction (<i>Zenon Gajdzica</i>)	11

Część I

Osoba niepełnosprawna w perspektywie przeżyć traumatycznych

Andrzej Radziewicz-Winnicki

„Piętno” jako traumatyczny stan doznawanego upośledzenia społecznego (kontynuacja pilnej debaty nad oczekiwaną rehabilitacją społeczną osób przejawiających określoną ułomność)	15
---	----

Zenon Gajdzica

Kategorie opresyjne i nacechowane pozytywnie w deskrypcji sytuacji społecznej człowieka niepełnosprawnego	25
--	----

Małgorzata Maria Dąbkowska

Niekorzystny wpływ traumatycznych wydarzeń życiowych na funkcjonowanie dzieci	33
--	----

Anna Gajdzica

Kilka obrazków z drogi życia – od piętna do akceptacji społecznej, czyli sytuacja matek dzieci niepełnosprawnych	41
---	----

Dorota Lizoń-Szłapowska

Macierzyństwo kobiet z niepełnosprawnością intelektualną w świetle badań własnych	53
--	----

Część II

Wybrane problemy postaw społecznych wobec ludzi niepełnosprawnych

Janina Wyczesany

Postawy młodzieży gimnazjalnej wobec osób niepełnosprawnych –
analiza porównawcza 61

Alicja Hruzd, Ewa Ogrodzka-Mazur

Kampanie medialne a postawy studentów pedagogiki
wobec osób niepełnosprawnych 67

Jolanta Suchodolska

Młodzi niepełnosprawni – w obliczu antycypowanej przyszłości 83

Część III

Człowiek niepełnosprawny w perspektywie wsparcia społecznego

Teresa Zbyrad

Niepełnosprawność intelektualna – problemy opieki i wyzwania społeczne 103

Anna Wojnarska, Renata Zubrzycka

Środowiskowe uwarunkowania kompetencji społecznych
młodzieży upośledzonej umysłowo 113

Katarzyna Gabryś

Środowiska wsparcia dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych 125

Anna Zamkowska

Współpraca szkoły kształcącej uczniów niepełnosprawnych
z instytucjami zewnętrznymi 133

Część IV

Edukacja i opieka osób niepełnosprawnych w perspektywie doświadczeń zagranicznych

Mariola Gańko-Karwowska

Etapy rozwoju szkolnictwa specjalnego we Francji:
segregacja – adaptacja – integracja 145

Małgorzata Gil

W kierunku edukacji włączającej w Kanadzie 157

Petr Franiok

Spojrzenie retrospektywne na studia w zakresie pedagogiki specjalnej
w Ostrawie 173

Ladislav Horňák, Ján Šrenkel

Jakość warunków życia mieszkańców Domu Opieki Społecznej w Osadnem ... 179

Wprowadzenie

Świat jest pełen barier ograniczających realizację zamierzeń każdego człowieka. Osoby, które w życiu nie doświadczyły niepełnosprawności osobiście lub nie zetknęły się z nią w relacjach z najbliższymi czy nie napotkały jej na swojej drodze zawodowej, zwykle nie są w stanie racjonalnie postrzegać trudności piętrzących się przed ludźmi z niepełnosprawnością. Często ograniczenia związane z niepełnosprawnością postrzegają przez pryzmat migawek medialnych, koncentrujących się na tym, co widoczne i mierzalne. Tymczasem istnieje wiele ograniczeń powstałych na skutek relacji, stereotypów czy niedoskonałych rozwiązań prawnych. Są one szczególnie widoczne w analizie sytuacji społecznej osób pozostających w centrum zainteresowania niniejszego tomu. Są to problemy związane z postawą wobec inności, bariery edukacyjne, zawodowe, prawne, a także te związane z życiem codziennym (choćby skromne zasoby ekonomiczne czy niedocenywanie możliwości wykonywania prostych czynności samoobsługowych).

Jednym z celów tomu jest rozpatrzenie niektórych utrudnień, z którymi spotykają się osoby z niepełnosprawnością oraz ich najbliżsi – poczynając od tych ukonstytuowanych na organizacji życia społecznego (wyprowadzonych z uznanych teorii socjologicznych), a kończąc na tych najbardziej przyziemnych, odnoszonych do jednostkowych, indywidualnych zdarzeń. Niektóre z nich są osadzone w zdarzeniach głęboko traumatycznych, inne wynikają z sytuacji mało istotnych. Jedne kojarzą się z działaniem zinstytucjonalizowanym, planowym i przewidywalnym, a inne ze zdarzeniami przypadkowymi.

Kontynuacją tej problematyki jest zagadnienie zasobów własnych (często utożsamianych z kompetencjami), umożliwiających pokonywanie wymienionych barier oraz kwestie wsparcia udzielanego przez szeroko pojęte instytucje społeczne.

Treści oddanego czytelnikowi – już jedenastego – tomu serii Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych – pozostają właśnie w kręgu tej tematyki. Całość opracowania została podzielona na cztery części. Kategoriami przewodnią pierwszej są przeżycia traumatyczne, w drugiej Czytelnik odnajdzie zagadnienia związane z postawami społecznymi wobec osób z niepełnosprawnością oraz ich planami życiowymi. Kolejna grupa tekstów umieszczonych w części trzeciej obejmuje zagadnienia kompetencji społecznych, wsparcia oraz innych warunkowań funkcjonowania osób niepełnosprawnych. W części ostatniej zostały opisane kanadyjskie i francuskie doświadczenia w zakresie edukacji uczniów z nie-

pełnosprawnością oraz czeskie przemiany w kształceniu pedagogów specjalnych na przykładzie Uniwersytetu Ostrawskiego, a także proces reformowania domów opieki społecznej na terenie Słowacji.

W imieniu kolegium redakcyjnego serii pragnę podziękować Autorom poszczególnych tekstów, a szczególne podziękowania kieruję w stronę Recenzenta tomu Pani prof. US, dr hab. Teresy Żółkowskiej, za niezwykle merytoryczną, a zarazem życzliwą ocenę treści.

Zenon Gajdzica

Introduction

The world is full of barriers which limit the fulfillment of human aims. People who have never experienced disability either personally, or in relations with the nearest, or in their professional career, seem to be unable to notice the restrictions which pile up against the disabled. These barriers are often viewed from the perspective of mass media shots which focus on what is visible and possible to measure. However, there are many limitations originated from relationships, stereotypes, or imperfect legal solutions. They are particularly transparent in the analysis of the social situation of people to whom this volume is devoted. These barriers concern: the attitude to unlikeness, education, profession, law, or daily life (such as poor economic resources or underestimating the ability to perform simple self-care activities).

What becomes a goal of the presented volume is exploring some difficulties which the disabled and their nearest family face – from those based on the organization of social life (deriving from recognized sociological theories) to more mundane ones, related to single, individual events. Some are deeply set in traumatic incidents, others result from less significant situations. Some are associated with institutionalized, planned and predictable activity, others with accidental events.

These problems are continued both in the issue of one's own resources (often identified as competences) which enable overcoming the barriers and in the issues of support provided by broadly understood social institutions.

The content of the volume (the eleventh in the series *Issues of Education, Rehabilitation and Socialization of the Disabled*) lets the Reader remain within this subject matter. The whole work has been divided into four parts. The first focuses on the category of traumatic experience, the second on the issues of social attitudes to the disabled and their life plans. The texts comprised in the third part explore the issues of social competences, support and other conditions of disabled people's functioning. In the final part, some Canadian and French experiences involving the education of the disabled are described, as well as some Czech transformations of training teachers of special pedagogy (exemplified by the University of Ostrava) and the process of Residential Care Homes reforming in Slovakia.

On behalf of the Editors of the series, I would like to express my warm thanks to the Authors of particular texts and very special gratitude to the Reviewer of the volume Professor Teresa Żółkowska for her expert and friendly evaluation of the contents.

Zenon Gajdzica

Część I

Osoba niepełnosprawna
w perspektywie przeżyć traumatycznych

Andrzej Radziewicz-Winnicki

Wiceprzewodniczący Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN
Uniwersytet Śląski w Katowicach

„Piętno” jako traumatyczny stan doznawanego
upośledzenia społecznego
(kontynuacja pilnej debaty nad oczekiwaną rehabilitacją społeczną osób
przejawiających określoną ułomność)

Szanowna Pani Przewodnicząca,
Panie Starosto,
Dostojni Panowie Rektorzy,
Czcigodni Państwo!¹

Niech wolno mi będzie już na samym wstępie wyartykułować moją potrójną rolę, w jakiej mam sposobność, a zarazem zaszczyt w tej chwili występować przed tak znaczącym gronem uczonych i praktyków.

Pierwsza z tych ról wiąże się z reprezentowaniem Prezydium KNP PAN. Zostałem osobiście zobligowany przez Przewodniczącego Komitetu, Pana profesora Stefana Kwiatkowskiego, do złożenia Organizatorom Konferencji szczerych oraz serdecznych podziękowań, jak również wyrażenia szczególnego uznania przez cały Komitet dla kolejnej inicjatywy (podobnie jak wielu innych podejmowanych przez Państwa na terenie Śląska Cieszyńskiego w nieodległej przeszłości). To one właśnie składają się na ważny etap rozwoju, czyli instytucjonalizacji polskich badań psychospołecznych i socjopedagogicznych w dziedzinie niepełnosprawności. Pan Przewodniczący przekazuje Państwu prawdziwie serdeczne życzenia pomyślnych i owocnych obrad, które konstytuują jeszcze bardziej skuteczną i jakże oczekiwaną rehabilitację społeczną wśród osób przejawiających określoną formą ułomności. Ze swej strony dodam, że liczne badania, seminaria czy konferencje organizowane w południowych regionach kraju – w Beskidach czy na Podbeskidziu – przechodzą do kilku lat długą i pomyślną drogę: od pierwszych prób formułowania pomocy służbom medycznym (głównie za sprawą pedagogów specjalnych)

---

¹ Wystąpienie inauguracyjne obrady III Międzynarodowej Konferencji Naukowej pt. „Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych”, Ustroń 2008.

zajmujących się rehabilitacją kliniczną, aż do refleksji stricte pedagogicznej czy też socjologicznej i opartej na niej polityce społecznej. Pozwolę sobie zaakcentować wszechstronną, szczególną aktywność grona młodych badaczy, realizatorów wielu humanitarnych przedsięwzięć organizatorów/współorganizatorów dzisiejszej konferencji, którzy od lat (m.in. pod egidą Oddziału Beskidzkiego Polskiego Towarzystwa Stwardnienia Rozsianego) podejmują cenne działania kompensacyjne (w tym edytorskie) składające się na ich wyjątkowy niepowtarzalny wkład w rozwój i stałe poszerzanie pól badawczych tej problematyki we współczesnej polskiej pedagogice. Mam na myśli mobilnych doktorów, Panią Annę Klinik, a także Panów: Zenona Gajdżicę oraz Jerzego Rottermunda – obecnych wśród nas na tej sali.

Kolejna rola, która w pewnej mierze przypadła mi dzisiaj w udziale, to sprawowanie opieki nad zespołami naukowymi Komitetu. Pragnę tym samym Państwa poinformować, że Członkowie Komitetu jednomyślnie ustosunkowują się do propozycji licznego grona pedagogów specjalnych w sprawie powołania (zorganizowania się) kolejnego Zespołu Pedagogiki Specjalnej KNP PAN. Zobligowany zostałem do zwrócenia się z prośbą do Pana prof. dr. hab. Władysława Dykcika oraz Pana dr. hab. Zenona Gajdżicy o zorganizowanie takiego spotkania organizacyjnego, przeprowadzenia wyborów (zapewne podczas kolejnej ogólnopolskiej konferencji naukowej, w której brałaby udział liczna akademicka kadra pedagogów specjalnych) oraz przekazanie protokołu zebrania (sprawozdania) Prezydium Komitetu, reprezentowanego m.in. przez Sekretarza Naukowego KNP PAN Pana prof. Jerzego Nikitorowicza.

I ostatnia wreszcie rola, w jakiej przyszło mi zwrócić się do Państwa z kolejną prośbą, to informacja o powołaniu nowego czasopisma pedagogicznego „Auxilium Sociale Novum”. Pani prof. Ewa Syrek – redaktor naczelna periodyku – oraz Pani dr Katarzyna Borzucka-Sitkiewicz (sekretarz Redakcji) poprosiły mnie (jako tym razem reprezentanta Rady Wydawniczej) o przekazanie pewnych ważnych informacji. Oddając w ręce Czytelników pierwszy (łączony 1–2/2008) numer nowego periodyku, wymienione przez mnie osoby pragną podkreślić, że kwartalnik edytowany pod patronatem Zespołu Pedagogiki Społecznej KNP PAN ma szansę ukazać się drukiem dzięki umowie o współpracy dwóch niepublicznych szkół – Wyższej Szkoły Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie oraz Śląskiej Wyższej Szkoły Zarządzania im. gen. J. Ziętką w Katowicach. Rektorzy wymienionych uczelni, podpisując umowę o współpracy, stworzyli możliwość edytorską, którą są zainteresowani przedstawiciele nauk o wychowaniu z wielu ośrodków akademickich w kraju, a także ośrodków akademickich z państw ościennych, szczególnie Słowacji i Czech. „Czasopismo tworzy całkowicie nową jakość na rodzimym rynku wydawniczym, chociaż w przekonaniu wielu osób może być utożsamiane z kontynuowaniem idei oraz myśli naukowej kwartalnika »Auxilium Sociale – Wsparcie społeczne«, które ukazywało się drukiem w latach 1997–2005 w wydawnictwie naukowym »Śląsk«. Pomysłodawcą i wieloletnim Redaktorem Naczelnym był wówczas Profesor Andrzej Radziejewicz-Winnicki, który aktualnie pełni funkcję Przewodniczącego Rady Wydawniczej². Członkowie Zespołu Redakcyjnego wyrażają nadzieję, że kwartalnik »Auxilium

---

² Jak stwierdzają obie Autorki: „Zespół redakcyjny proponuje, by kwestie poruszane na łamach niniejszego periodyku ogniskowały się wokół problematyki bliskiej pedagogice społecznej. W naszym założeniu kwartalnik ma swoiste forum wymiany myśli, gdzie refleksji naukowej towarzyszyć będą wnioski praktyczne płynące zarówno z badań empirycznych, jak i doświadczeń specjalistów pracujących w obszarze szeroko pojętej pomocy społecznej. Szczególnie zależy nam na prezentacji rozmaitych barier społecznych, utrudniających grupom marginalizowanym pełną partycypację społeczną, a także działań kompensacyjnych, które mogą być podejmowane w celu ich usuwania. By mieć możliwość publikowania materiałów o wysokim poziomie merytorycznym, zwracamy się do Państwa z serdeczną prośbą